

Gregoriusblad jaargang 107 /

1983 / p. 132-145

EEN SERIE NIEUWE LIEDEREN VOOR DE LITURGIE

TOEN DE ANTIPHONALE-COMMISSIE VAN DE St.-Gregoriusvereniging op 5 februari 1981 het project 'Wisselende Gezangen voor het Liturgisch Jaar' had afgerond, en zij inventariseerde wat er de laatste jaren ten dienste van de liturgie, was aangeboden, werd er een gemis geconstateerd aan liturgisch-verantwoorde liederen voor de zon- en feestdagen. De lacunes waren er niet alleen ten opzichte van het liturgisch jaar, er waren naar het oordeel van de commissie ook te weinig liederen voor heiligen-feesten en evangelieliederden.

In opdracht van het Hoofdbestuur heeft de commissie zich toen gezet aan de inventarisatie van het bestaande materiaal, en enkele bundels doorge-licht die voor het doel geschikt werden bevonden, zoals het Varia-deel van het Abdijsboek en het Bijbels Liedboek. Deze schrijving had vooral ten doel die teksten op het spoor te komen die in aanmerking komen voor een nieuwe melodie. Mede in samenwerking met Henk Jongerius, tekst-auteur van het Bijbels Liedboek, werden aldus allereerst tien liederen van dit Liedboek gekozen ter her-toonzetting, en vervolgens aan de componisten aangeboden.

Met vreugde publiceren we het eerste resultaat van onze werkzaamheden: Vier liederen van Henk Jongerius, op melodie van Herman Strateger. De tekstdichter heeft ze op enkele punten verder bijgeschaafd. Het is de bedoeling dat er in de komende afleveringen van het Gregoriusblad steeds nieuwe liederen zullen worden aangeboden.

Het copyright berust steeds bij de Ned. St.-Gregoriusvereniging. Zonder haar toestemming mogen ze niet worden overgenomen in andere bundels. In een later stadium zullen de verschillende liederen als één geheel in een aparte band worden uitgegeven.

Werkgroep Liturgische muziek van de St.-Gregoriusvereniging

KANTTEKENINGEN VAN LITURGISCHE AARD BIJ VIER LIEDEREN

AD BILJEVENS C.S.S.R.

Vooraf wil ik het volgende opmerken. Ik koos voor de karakterisering 'Kanttekeningen van liturgische aard bij', omdat de uitdrukking 'Liturgisch commentaar op' me in dit geval wat te zwaarwichtig lijkt. Ik besef daarbij tevens, dat deze kanttekeningen andere zienswijzen heus niet hoeven uit te sluiten en bovendien voor aanvulling vatbaar zijn. Dat ik me niet name beperkt tot het aandragen en toepassen van criteria die betrekking hebben op de liturgische functionaliteit van de liederen, spreekt vanzelf: mijn opdracht en het terrein van mijn competentie bakenden het bespek van deze notities duidelijk in die richting af.

Bij de liederen tezamen

ALLE VIER LIEDEREN ZIJN STROFISCH EN ZONDER REFREIN. Dit beperkt enigszins de mogelijkheden om ze aan te wenden in *eucharistievieringen*. Immers, voor begeleidingsgesangen (bij de intrede, tijdens het klaarmaken van de gaven en gedurende de communie) alsook voor gezangen tussen de Schriftlezingen worden bij voorkeur beurtzangen gezongen, terwijl bovendien in het laatste genoemde geval in het algemeen het best bijbelteksten, speciaal psalmverzen, worden gezongen. Wel lenen ze zich ervoor om gezongen te worden als openingslied, wanneer dit een meer zelf-standige functie vervult, na de evangelielezing, na de homilie of na de communie. Anderzijds mogen we niet dogmatisch te werk gaan: als een lied zich niet tezeer opdringt (door bijvoorbeeld een sterke motoriek), maar een rustige melodie heeft, kan het best eens in plaats van een beurtzang gezongen worden. Wil men echter zo'n lied tussen lezingen plaatsen, dan moet de tekst als zodanig wel duidelijk aansluiten bij het voorlezen! Welnu, aan dergelijke voorwaarden voldoen de vier liederen; voor verdere concretisering verwijzen we naar de kanttekeningen bij de liederen afzonderlijk.

Bij dit alles zij onderstreept, dat de liederen in *andere vieringen* prachting een plaats kunnen krijgen waar een hymne vereist wordt of wenselijk is. Ik denk dan aan getijden, maar ook aan woord- of gebedsdiensten van iets anders snit. Naargelang de inhoud van het betreffende lied, geldt dit eveneens voor vieringen van andere sacramenten dan de eucharistie. Dat we ons in hetgeen volgt beperken tot het gebruik van de liederen in de viering der eucharistie vindt zijn reden slechts in het feit dat gebrek aan plaatsruimte ons daartoe dwingt. We hopen echter, dat de beknoppte weegaven van 'thematieken' ook van dienst kunnen zijn bij het bepalen van een keuze van een hymnisch lied in een niet-eucharistische viering.

Bij de liederen afzonderlijk

Het lied dat onder de titel *Een lied voor mensen* gepresenteerd wordt en dat, zoals de drie daarop volgende liederen, gedicht is door Henk Jongertius en getoonzet door Herman Strategier, is eclatant geïnspireerd door de zogenoemde 'zaligsprekingen'. Het is zeker ook goed te gebruiken in vieringen waarin aandacht voor vrede centraal staat of waarin Jezus Christus gevierd wordt als Brenger van licht in duisternis en als Degene die ons vooringing in radicale overgave aan en voor mensen.

Ik stel me dit lied voor als onder meer mooi passend na een homilie of na de communie. Het meditatieve karakter en het telkens herhaalde 'Gelukkig de mens' kunnen niet in de laatste plaats wel-dadige rust bevorderen (die vanzelfsprekend heel iets anders is dan non-activiteit).

In *Een lied voor geloofsverkondigers* worden de diepe waarden van Gods Woord en van de verkondiging ervan bezongen. Maar opvallend is daarbij de trinitaire 'fundering' (strofe 2), terwijl bovendien als 'thema's' naar voren komen: hoop en levensmoed; dank aan God vanwege diens scheppende genade én omdat Hij ons, die om het geloof (!) verdeeld zijn, eens één zal maken. Dit lied kan bijvoorbeeld na een homilie zinvol gezongen worden, wanneer de waarden van Gods Woord en van de verkondiging ervan om accentuering vragen. Ook past het goed in oecumenische vieringen, met name van rooms-katholieke en reformatorische christenen gezamenlijk, maar meer in het algemeen wanneer de éénwording van christenen uitdrukkelijk reïf krijgt in de dienst.

Het lied dat *Een lied voor Allerheiligen* heet, is duidelijk geënt op de eerste van de nieuwtestamentische lezingen van genoemde feestdag (Ap. 7, 2-14 of 7, 2-4, 9-14). We vermelden verder deze 'topics': dank voor de uitverkiezing van de heiligen en dus ook voor die van ons; de heilsgeschiedenis, met als grote figuren Abraham, Mozes, Johannes de Doper en Maria, maar ook met apostelen, martelaren, belijders en vrouwen die in eenzaamheid God hebben toebehoord, en haar vervulling vindend in Jezus, die zich als Lam liet slachten en nu Messias, onze Heer, is. De grondtoon is steeds die van bewondering en dankbaarheid ten opzichte van God. Dit lied is zeker geschikt als gezang na een homilie of na de communie, maar eventueel ook wel als openingslied of als zang na de bovenvermelde lezing. Dit alles natuurlijk op Allerheiligen, maar ook op andere feesten van heiligen, alsook wanneer het mysterie van Jezus' 'beata passio' bijzonder belicht wordt. Vanzelfsprekend veronderstellen we dan dat dit lied niet los staat van wat aan Schriftlezing(en) in de betreffende viering wordt gebruikt.

Een lied voor Maria: een zeer waardevolle bijdrage voor een collectie van Marialiederen die in liturgische vieringen kunnen functioneren.

Maria wordt hierin getekend als vertegenwoordigster van de 'anawim' (zie met name de derde strofe) en als degene die op eminente manier Jezus als 'God-met-ons' bekendmaakt. Maria's betekenis wordt theocentrisch en christocentrisch

geduid. Het lijkt me dat dit lied zijn weg wel eens vooral in kersttijd en advent zou kunnen vinden. Dit sluit echter niet uit, dat het ook voor Maria-feesten geschikt is die buiten dit tijdeigen een plaats hebben.

Het kan overal gezongen worden waar een hymnisch lied op zijn plaats is of kan zijn. Mede gezien het betrekkelijke gebrek aan goede Mariahymnen, is voor de liturgie dit lied aan te bevelen dat zo rustig en harmonisch de rijke tekst tot klinken brengt.

KANTTEKENINGEN BIJ DE MELODIEËN

A.C. VERNOOY

Een lied voor mensen

We hebben hier te maken met een mooie zetting, in de aeolische modus. Strategier combineerde de zes 'Gelukkig'-aanzeggingen in 3 strofe's van 2, omdat ze anders te kortademiig zouden worden. Bovendien is met zo'n korte tekst bijna geen hoog-vorming te maken. Door steeds twee tekstregels aan elkaar te binden middels een soort verbindings-pes wordt een door-lopend muzikaal dactylus-ritme bewaard.

Let op de goede melodievorming, en de opbouw daarvan in de 4 regels van iedere strofe: De eerste regel cirkelt rond de grondtoon *d*, als ambitusuitwijking naar boven zien we een terts (*f*), naar beneden de grote ondersecunde *c*. In de tweede regel gaat de melodie via de kwart naar de kwint. Verliep ze in de eerste regel in secundeschrede's, nu komen er tertsen bij. Regel 3 keert weer terug naar de secunde's, en is een (zeer mooie) gevarieerde herhaling van regel 1. Doordat het geheel nu een kwart hoger staat wordt de ambitus tot de sext (bes) uitgebreid. De grootste omvang (septem) komt in de laatste regel, die op haar beurt een gevarieerde herhaling van de tweede is. Ze komt uiteraard op haar tonica-pootjes terecht. De begeleiding is hoofdzakelijk drie-stemmig, en volgt het al vermelde dactylus-ritme. Me dunkt dat de tegenbeweging in het melodisch contrapunt soepel speelbaar is. Ik zou bij de uitvoering het tempo niet te hoog nemen (M.M. kwartnoot = 40). Bovendien eist de syllabische zetting alle aandacht van een goede tekst-uitspraak op.

Een lied voor geloofsverkondigers

De vier korte strofe's van dit lied hebben de componist voor het probleem van de kortademigheid gesteld. Ik sprak er al over bij de behandeling van het eerste lied. Hij lost het hier allereerst op door een melodie met grotere sprongen te schrijven: zoiets geeft er meer breedte aan. Vervolgens gaf hij er in de tweede helft van het eerste gedeelte (tekstregel 2) een uitbreiding naar beneden aan. Deze uitbreiding zorgt na het Te-Deum-motief van het begin voor afwisseling. Doordat hij, tenslotte, in de tweede helft (vanaf de derde tekstregel) in feite het begin een kwart hoger herhaalt (varierend, en in een soort hexachord-systeem), horen we daar bijna alleen nieuwe, nog niet-gehoorde noten: dit is een goede verder opvoering van de spanning. Pas de verklanking van de vierde tekstregel laat weer de bekende noten van het begin horen.

Let op: de componist heeft geen vierkantsmaat bedoeld. De halve-noot is tel-eenheid, en derhalve zal er ook in tweeën gedirigeerd moeten worden. Toch moet het tempo (denk aan de tekstuitspraak!) niet te vlug worden genomen: M.M. halve noot = 60.

Een lied voor allerheiligen

Dit lied is er een klassiek voorbeeld van hoe een strofe van vier regels melodisch kan worden opgebouwd, wanneer deze regels op hun beurt uit twee gedeeltes bestaan:

Regel 1 is de inzet: we horen twee keer het begin.

Regel 2 herhaalt eerst het begin op een andere hoogte, en brengt vervolgens de melodie naar een verdere ambitus.

Regel 3 varieert eerst (hier gebeurt dat erg mooi) het begin van regel 1 en 2, en brengt de melodie dan naar een hoogtepunt. De hoofdtoon is nu de dominant.

Regel 4 raakt, alvorens weer terug te keren naar de tonica, op een onbeklemd moment in het begin een nog net iets hogere toon aan: deze schijnbare vergroting van de melodische spanning luidt in feite de ontspanning in: het is een eeuwenoud procedé, o.a. al bekend vanuit het gregoriaans.

Dit lied laat bovendien karakteristieken zien die we vaker bij Strategier tekomen, en die in deze vier liederen ook steeds aangegeven kunnen worden:

1. De begeleiding vertoont in het begin parallellen, gaat later over in tegenbeweging.
2. De begeleiding begint driestemmig, wordt later vierstemmig.
3. Op de eerste tel van de eerste maat (het eerste accent) wordt niet het tonica-akkoord gegeven. In drie van de vier gevallen van onze liederen zou dat wel eventueel mogelijk zijn geweest. Deze eerste-trap komt aan het eind van de eerste helft.
4. Het begeleidings-rime verloopt in kwart-noten.

5. Het hoogste punt van de melodie ligt een septiem boven de grondtoon. Dit is trouwens niet zo in het hierna vierde te bespreken lied.

6. De melodische opbouw voltrekt zich ongeveer gelijk.

7. De stemomvang is uitstekend geschikt voor volkszang.

Wat dit allerheiligenlied betreft: het moet s.v.p. legato worden gezongen, niet te 'gepiontiëerd', als stonden er achtste-noten met achtste-rusten er tussen. Me dunkt dat het tempo niet al te langzaam genomen dient te worden: halve noot is ± 63 .

Een lied voor Maria

'Een lied voor Maria' heeft weer vier korte regels. Deze keer loste Strategier het kortademighedsprobleem op door het regelmatige jambische tekstrime in een vijf-vierde-maat te leggen. Deze maat moet hier opgevat worden als een drie-vierde + twee-vierde maat: de eerste helft krijgt een tel extra. De directie dient dan ook navenant te zijn: 3+2.

Aan het eind van de derde strofe ligt er het probleem van een moeilijk accent bij het woord 'Jezus'. Reglementair zou dit op -zus komen te liggen. Maar we spreken de naam van Gods Zoon nu eenmaal anders uit. Strategier loste het op een beproefde goede manier op. Als tempo stel ik voor: kwartnoot is ± 160 .

U zult bij deze vier liederen een voorstel missen. Zo ja, dan zou de organist steeds kunnen spelen tot het punt waar voor het eerst het tonica-akkoord in de cadens komt. Ik sprak er al over: dat is steeds op de helft van de melodie.

EEN LIED VOOR MENSEN

tekst: Henk Jongerius
muziek: Herman Stralbegier

Gelukkig de mens die arm is van geest en

rijk aan barmhartigheid wanden geest, ge-

lukkig de mens die droefheid ontmoet en

door zijn blijmoedigheid wonder doet.

2. Gelukkig de mens die, zuiver van hart, gewapend met eentijgheid eigen waan tart

Gelukkig de mens die niet eerder zwicht tot hij in gerechtigheid hier vrede sticht.

3. Gelukkig de mens die dit heeft volbracht en ons in de duisternis licht heeft gebracht.

Gelukkig de mens die Hem kan verstaan die ons in die menselijkheid voor is gegaan.

EEN LIED VOOR GELOOFSPREKONDIGERS

tekst: Henk Jongenius
muziek: Hermen Strategier

1. Hoe zouden wij ge-lo-ven, Heer, als Gij niet wordt geheard bij

monde van verkon-di-gers van uw bevrij-dend woord?

2. Hoe zouden zij verkondigen
als niet een Zoon hen zond,
als niet Uw Geest bekrachtigde
de woorden uit hun mond?

3. Wij hebben door uw predikers
vernomen van uw Naam,
die ons met hoop en goede moed
het leven door doet gaan.

4. Wij danken Hem die heeft geplant,
de Heer die wasdom schenkt,
en ons, om het geloof verdeeld,
eens weer te samen brengt.

EEN LIED VOOR ALLERHEILIGEN

tekst: Henk Jongerius
muziek: Herman Sjaksegier

1 Gij die de mens geschapen hebt en ieder kent bij naam, Gij

die als mens ver-scha-nen zijt en ons bent voor gegaan, Gij

hebt voor wie ge-tre-den zijn in 't voetspoor van uw Zoon eens

en voor goed een plaats bereid: zij zin-gen voor uw broon.

2. Een overgrote menigte
die niemand tellen kan,
verzameld uit de volkeren
van elke taal en stam:
de eerste mens die Gij U schiep,
het volk van Abraham,
de redder Mozes, de profeteet
die sprak: zie daar het Lam.

3. En zij die de gezegende
onder de vrouwen is
uit wie de hoop van Israël,
de Heer, geboren is,
apostelen en martelaars,
belijders van uw woord
en vrouwen die in eenzaamheid
U hebben toebehoord.

4. Wij danken U voor hun geloof
in uw verheven Naam
en bidden U: neem met hun lied
ook onze hilde aan!
Lof zij het Lam dat is geslacht,
Hem zij de roem en eer,
die voor ons alles heeft volbracht:
Messias, onze Heer!

EEN LIED VOOR MARIA

tekst: Henk Jongerius
muziek: Herman Strabegier

Wie spreekt ons van de naam van God en

zegt ons wie Hij is? Of loopt ons le-ven

so maar dood in graf en duis-ter-nis.

③ Je-zus Em-ma-nu-el.

2. God is voor ons een groot geheim
maar mensen zoeken Hem
en onverwacht en stomverbaasd
herkennen zij zijn stem.

3. Maria die in stilte wacht
op hoop voor Israël
herkent zijn stem en noemt haar zoon:
Jezus, Emmanuel.

4. Die mens zegt ons de naam van God
en zal zijn bode zijn
die ons tot in de angst der dood,
zozeer nabij wil zijn.

5. De naam van God wordt levenslicht,
genezing, nieuwe kracht,
voor kleine mensen onderweg,
eenvoudigen van hart.